

Hírlap Könyvtár
Növekedéskönyv

1897. év. 196. sz.

DEBRECZENI

PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

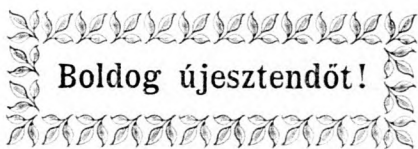
Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője Rózsa Sándor főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Boldog újesztendőt!

Mindenkor meghatottan állunk meg egy-egy letűnő és beköszöntő esztendő határpontján. Ott az emlékezet, itt a remény, amott az átélt öröme és keserőségek, itt a bizodalom és kételkedés ellentétei megragadják lelkünket s felemelik oda, a hol emberi sorsunk megfoghatatlan bölcsességű intézése végbe megy, a Mindenhatóhoz, a kinek hálával tartozunk a multért és a kiben reménységünket helyezük a jövőben.

Különös hálával és édes, magasztos reménységgel léptük át épen ez újév küszöbét, a mely a magyar nemzet állami életének, e haza szent földjén való megtelepedésének egy hosszú évezredre terjedő időfolyamatát rekeszti be; a midőn a hála és öröm fényes és nagyszerű ünnepét üli meg egy nemzet, a mely az emberiség nagy néparadatai által távol keletről e hon határait vettette, itt hazát, államot alapított s azt ádáz ellenségektől környezve, maroknyi volta mellett is egy évezreden át, nemzeti jellemének megőrzésével, fentartani s műveltségben is fejleszteni tudta.

A magyar nemzet és állam fenmaradásának, a nemzet természetes életképességén, kiváló fizikai és erkölcsi tulajdonságain, különösen pedig politikai érettségén kívül, egyik leghatalmasabb feltétele és tényezője a keresztyén vallás befogadása volt, a mely tény Magyarországot a nyugat-európai kultúra érdekkörébe vonta s az ott lévő nemzetek egyik életerős tagjává avatta.

Ha tehát tulásnak vesszük is egyik jeles magyar publicistáknak azt az állítását, hogy

a magyar állam a katholicizmus öléből született meg: mégis el kell ismernünk, hogy a nyugoti egyház vezető és nevelő hatása folytán erősödött meg az ifju magyar királyság s honosította meg mindazon intézményeket, a melyek európai berendezkedéséhez szükségesek voltak.

A római katholicizmus azonban a későbbi magyar állam fenmaradásának nagyon kevés szolgálatot tehetett. Mondják, hogy a reformáció úgy nálunk is, mint más államokban megbontotta a nemzet egységét s ez által annak politikai tekintetben gyengülésére vezetett. Ezt az ítéletet azonban kritika nélkül nem fogadhatjuk el. Mert inkább úgy áll a dolog, hogy a reformáció bevitte az egyházba a nemzeti eszmét, a vallásos és nemzeti öntudatot egymással elválhatlanul összekapcsolta, magyar nemzeti egyházakat létesített s egyúttal elveiből folyólag az alkotmányos szabadság eszméivel termékenyítette meg a magyar politikai életet s ekként a magyar nemzetnek és nemzeti államnak leghatalmasabb védbástyája- és támaszává lett.

A katholicizmus sem más helyen, sem nálunk nem volt képes nemzeti egyházat létesíteni, a minthogy természeténél fogva az lehetetlen is. A katholicizmus ellensége volt mindig s az is marad mindenféle szabadságnak az önmagáén, jobban mondva a klérusén kívül, a melyet mindenkor a legönzőbb elvek szerint használt ki és kezelt. Reformáció nélkül talán megmaradt volna a nemzet egysége, de ez a nemzet ma nem volna magyar és nem volna szabad. Reformáció nélkül ma alig állanánk magasabban a kultúra fokozatán, mint a szomszéd keleti népek.

A katholicizmus ma sem képes a modern magyar állam érdekeihez simulni. A magyar

napi sajtó elsőrendű organumai a megszakadásig bókolnak a millenáris újévi főpásztori levelek hazafisága előtt, holott azok kiindulása egy újabb támadás és izgatás a modern magyar állam ellen, s az egész hazafiság egy pár szemfényvesztő frázisra redukálható. Ha valahol, úgy itt e helyen lehetne beszélni a sajtó terére is átesapó korrupcióról, a mely útjában áll a nemzeti közvélemény erőteljes és hamisítatlan megnyilatkozásának. De ne zavarjuk meg ez ünnepélyes pillanatban ilyen kellemetlen tárgyakkal magasztos érzéseink összhangját.

Hanem emelje magasra önérzetünket az a nagy gondolat, mely szerint a magyar protestánsizmusnak kiváló érdeme van abban, hogy él magyar, áll Buda még; hogy a magyar nemzet az utolsó negyedfél század alatt katholicussá s egyúttal szolgává nem lett s a német vagy szláv elemek által fel nem szívatott.

Ugyanazért büszke öntudattal veszünk részt mi magyar protestánsok a magyar állam ez évi világra szóló ünneplésében; s habár egyetemes egyházunk s ennek kerületi hatósága is elmulasztották utasítást adni e nagy napok ünneplésére: lelkészi karunk hazafias érzülete főpásztori levelek nélkül is tudni fogja azt, miként kell felhasználni e gondviselészerű ritka alkalmat népünk protestáns és nemzeti öntudatának ébresztésére.

Adja a népek Mindenható Istene, hogy a második ezer év dicsőséget, fényt és hatalmat árasztson úgy e hazára, mint az ezzel egy testté és lélekké összekapcsolódott protestáns egyházakra is!

B. L.

Liberalismus és antisemitismus.

Azon szomorú tapasztalatra kellett jönnöm, hogy a liberalismus és antisemitismus ezután mint ellentétes fogalmak szerepelnek, olyanformán, mint fény és árnyék. Ezelőtt a liberalismusnak ellentéte nálunk is, másutt is, a conservativismus volt. Bár ezek is útjában állottak egymásnak s épen azért olykor heves harcban és küzdelemben állottak egymással, nem voltak oly kibékíthetetlen ellenfelek, mint a liberalismus és antisemitismus, sőt ama kettőnek megnyilatkozásában gyakran nem elvére, hanem csak a haladás mérvére, módjára és tempójára nézve volt meg a különbség; olykor mindakettő akarta mindazt, de nem egy időben s talán nem ugyanazon sorrendben. Ezt bizonyítja a magyar történelem. Széchenyi István a legtöbb reform megalkotására egyetértett gróf Batthyáni Lajossal és Kossuth Lajossal,

csak azok kivételének módjára és idejére nézve tért el. A liberalismus és conservativismus tehát megérthetik s becsülhetik egymást; de a liberalismus és antisemitismus csak mint ellenségek állhatnak egymással szemben; itt kibékülésről szó sem lehet, itt csak egyiknek vagy másiknak kapitulálnia lehet a másik előtt. Igen, mert az egyik az igazság és szeretet érzelmeiből, a másik az erőszak és gyűlölet indulatából nyeri táplálékát; az egyik előre, a másik a középkor felé tekint vissza, — az egyik a világosságnak, a másik a sötétségnek szülötte, — az egyik eszélyesen előrelátó, a másik elfogult és konok, türelmetlen és szívtelen.

Tudom, hogy az „Evangelikus Egyházi Szemlé“-nek e nyilatkozatom még kevésbé fog tetszeni, mint a budapesti egyetemi körben lábra kapott antisemitismus ellen intézett felszólalásom; de bármennyire sajnálom, hogy ellenkezésben vagyunk, én az ő szép szemeért liberális és magyar lelkületemet s gondolkodásomat meg nem változtathatom; sőt azt hiszem, hogy a Debreczeni Prot. Lap sem fog az Ev. E. Sz. kedvéért a liberalismustól, a valódi keresztellem s a szakadatlan fejlődésre hívott emberi józan ész eme dicső szülöttétől, mely a rab-szolgaság lánczeit széttörte, a nyomort jólétté, a sötétséget világossággá, a halált életté változtatta, — elfordulni.* S mi magyarok még állami és nemzeti szempontból is utalva vagyunk a liberalismus zászlóját magasan lobogtatni, mert tudjuk, látjuk, hogy az antisemitismus czége alatt az ultramontan reactio tör hazánk és nemzetünk ellen. A ki ezt nem látja, annak az antisemitismus felől fenyegető veszélyt épügy nem lehet megmagyarázni, mint a vaknak a nap ragyogását.

Mi e lap hasábjain úgynevezett pártpolitikát nem csinálunk, de magyarok lévén, mi a társadalmi kérdéseket edes magyar hazánk érdekétől elválasztani nem tudjuk. Mi az Istentisztelet és hazaszeret közös oltárát hordozzuk szívünkben. Mi az antisemitismust elítéljük mint keresztyének és mint magyarok egyiránt; mert ellenkezik az igaz keresztyénség szent elveivel: a szeretettel és igazsággal, ellenkezik a magyar szabadságszeretettel és felvilágosodással.

De az önfentartás ösztöne, az eszély is azt tanacsolja, hogy a zsidóságot ne üldözzük. Ha a társadalom üldözi, akkor ne csudálkozzék, ha ellenségével szemben folyton fegyvereit élesíti; ne csudálkozzék, ha mindent elkövet arra, hogy ellenségét gyengítse, mindaddig, míg végre legyőzheti; ne csudálkozzék senki, ha a zsidó-

* A kiváló ezikkiró egészen a mi Ikkün.b I I eszél.

ság az így társadalom közepette idegennek is érzi magát, s annak bukása és emelkedése előtte egyiránt közönyös. Ellenben, ha a társadalom, vagy mondjuk maga nevén, az állam, a nemzet magához emeli őt, ha egyenlő jogokban és javakban részesíti őt, ha nem lát benne mást, mint Moses vallású honpolgárt, akkor ő emberi természeténél fogva utalva van arra, hogy a magyar állammal és nemzettel érdekekben és érzelmeiben egynek tartsa magát, azzal összeforrjon, egygyé legyen. De a tapasztalat is azt bizonyítja, hogy ez valóban így történik. Nálunk a zsidóság tekintélyes része ma már magyarnak vallja magát érzelmeiben és nyelvben, s általában a zsidóság nem ellensége a magyarságnak, a magyar államnak, mint fájdalom! némely nemzetiségek nyilván vagy titkon; és hány kitűnősége van a magyar bölcsészeti és tudományos irodalomnak a zsidók közül? s hányan szolgálják a publicistika terén a magyar állam és nemzet ügyét jeles tollukkal? Sőt mi nem feledjük azt sem, hogy a szabadságharcban is mily szép jelét adta hazafiságának a zsidóság s hiszszük, hogy annak színe-java bármely újabb megpróbáltatás idejében fényesen megállanának helyét; hiszszük azt is, hogy a magyar társadalommal szokásaiban összesímul; hiszszük, hogy a nagy keresztyén társadalommal való érintkezés hatását erkölcsében és gondolkodásában ki nem kerülheti. Valóban, úgy látom, hogy 1880. óta, a midőn az általam szerkesztett Protestáns Hetilaphban „Antisemita mozgalom Németországban“ című cikkemet írtam, nagy a zsidóság körében a változás a magyar nyelv használatára és ethikai magatartására nézve. Most azt nagyrésztben tény gyanánt ismerem el, a mit akkor csak feltételeztem. Cikkemnek egy részét, mely ma is czáfolata az antisemitizmusnak, szabad legyen ide írnom:

„Távol állok az antisemita mozgalom pártolásától, lelke az üldözéstől borzad is, s martyrokot csinálni nem szeretek; szégyenleném is, ha Magyarországon a németországi példák utánzásra találnának. Én Magyarországon nemzetiségi és ethikai szempontból ítélem meg a kérdést.

Nálunk a zsidóság kevés érzéket mutatott eddig a magyarosodás iránt, eltűnő csekély lévén azok száma, a kik nyelvben és szokásban velünk egyesülni törekedtek. Míg polgári jogokat nem élveztek s az alkotmányon kívül állottak, míg lenézve s megvetve voltak, addig természetesnek látszott, ha beolvadni nem akartak; a separat állásra és törekvésre mintegy kényszerítve voltak. Ma másképen áll a dolog; ma már polgári jogokat élveznek, állami és törvényhatósági

tisztségre emeltetnek, ott ülnek a törvényhozó testületben, tehát ma már a magyar haza édes gyermekei gyanánt érezhetik magokat; azért ma már bűn nélkül el nem odázható szent kötelességük, hogy magyarok legyenek, nyelvben, érzelmeiben és szokásokban. Társadalmilag kényszeríteni kell őket, hogy ilyenekké legyenek; legyenek ők Mózes vallású magyarokká. Ha ők ilyenek lenni nem akarnak, akkor nem méltók, hogy a magyar haza édes gyermekeinek jogait élvezzék s hálátlanságukért megérdemlik a magyar társadalom lenézését és megvetését.

Ethikai szempontból is keményebben lehet elítélni ma a zsidóságot, mint régebben, ha a nép szorult helyzetét tiltott úton is kizsákmányolni törekszik, ha a keresztyén iránt felebaráti érzelmeket nem táplálva, ennek vagyoni romjain emeli fel boldogságát. A magyarban, a keresztyénben eddig ellenséget láthatott, a ki őt elnyomta, megalázta; de ma tisztelnie és becsülnie kell azt, a ki emberi és polgári jogait megosztotta vele s a ki őt ennél fogva felemelte. Ha különben cselekszik, rút hálátlanságot követ el.

De a zsidók gazdagodását nem lehet és erkölcsi szempontból nem szabad feltétlenül elítélni, hamis eredetűnek tartani; nem is tanácsos ezt tenni, mert magunkat csalnók meg. A zsidók gazdagodása ugyanis nem egyedül uzsoráskodásra, a szorultak helyzetének kizsákmányolására vezethető vissza. Sokan a legbecsületesebb munka, képzett ész, kitartó munkásság, takarékoság, böles számítás által szereztek s szerzik vagyonukat . . . S ha talán feltűnőleg gyarapodnak közöttünk, ennek elszomorító oka a magyar nép alsóbb és felsőbb osztályainál egyiránt az, hogy nem vagyunk kitartók a munkában, nem tudunk számítani, azért könnyelműen költünk, nagyobb fényűzést engedünk meg magunknak, mint a milyenre helyzetünk feljogosít; szorult helyzetünkben elhagy az önbizalom s uzsorások karjaiba (s ilyenek a keresztyének közt is bőven vannak) könnyelműen vagy kétségbeesetten dobjuk oda magunkat; a hasznos üzleti . . . állásokat lenézve uraskodunk, míg a dobot meg nem ütik házunk s ősi birtokunk felett. Ezek is ethikai szempontok, illetőleg nyavalyák, melyeken az üldözés és heczcz semmit sem segítenek; e nyavalyákból kell népünket kigyógyítani, értelmessé és takarékosná nevelvén azt.

. . . . a nevelés feladata nem a hibák gyógyításában, sokkal inkább az emberi jelességek, jó tulajdonságok kifejezésében áll. Alkalmazzuk e szabályt általában az egész nemzetre. Ha az emberi jelességek bennünk kifejtve lesznek, ha népünk erkölcsileg és értelmileg képzett,

munkás, kitartó és élelmes, s ehhez mértékletes és takarékos leend, akkor a zsidó becstelen kapzsisága nem sokra mehet mi közöttünk.

Stöckerrel csak abban értek egyet, miszerint kívánom, hogy a magyar társadalom keresztyén szellemű legyen. S én reményelem, hogy társadalmi erényeink s ker. iskoláink átídomító hatását a zsidóság is megérzi, meg kell éreznie, ha ethikai jó tulajdonainkkal fölényben leszünk; különben a szégyent és romlást, hogy a számra nézve annyival gyengébb győzedelmeskedett rajtunk, megérdemljük.

Imé, mi ilyenek vagyunk. Mi sem Lueger, sem Stöcker, sem Ahlwardt urakat nem követjük. Mi a magyar józan észről kérünk tanácsot, mely kedveli a világosságot és igazságot. A keresztyén szeretet és nem az embertelen gyűlölet által vezetettjük magunkat. A szabadság, egyenlőség és testvériség amaz égi jelek, melyeknek zászlója alatt győzni kívánunk. S mi hiszszük, tudjuk, hogy mi ekkor közelebb járunk az igaz keresztyénség eszméjéhez is, mint azok, a kik akár az osztrák, akár a német kiadású antisemitismusban leledzenek; de azt is hiszszük, hogy mint magyarok is okosan cselekszünk, mert úgy tudjuk, hogy a zsidó vallású magyar polgártársaink szívből borulnak le Isten előtt a millennium küszöbén, hogy a multért hálát adjanak, s a jövőre dicsőséget és boldogságot kérjenek e hazára, mely őket is fiaivá fogadta.

Jóó István.

TANÜGY.

Tankönyvek bírálata és engedélyezése.

A tanügyi sajtót és közvéleményt igen élénken foglalkoztatja most a középiskolai tankönyvek engedélyezésének kérdése.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a közoktatási tanácsnak új szervezetet adván, az engedélyezésre betherjesztett tankönyvek bírálatát elvonta a tanács ügyköréből. Ezzel oly állapotot szüntetett meg a miniszter, a mely sok visszaélésre és jogos panaszra szolgáltatott alkalmat, illetőleg okot.

A gyakorlat az volt, hogy a már kinyomatott könyvet a bírálati díj lefizetéséről szóló nyugtával a kiadó a miniszteriumhoz felterjesztvén, ez az országos közoktatási tanács bírálata alapján adta meg vagy tagadta meg az engedélyt. Az engedélyezés pedig általános volt, vagyis minden iskolára kiterjedt, a melynek használatára az illető könyv készült és a miniszter rendelkezése és vezetése alatt álló iskolák csakis az ilykép engedélyezett tankönyvek közül választhattak.

Mivel azonban a tanács, mint ilyen, a bírálatot érdemileg nem végezhette, hanem két bírálójának véleményére a maga pecsétjét egyszerűen ráütötte s mivel a bírálat nyilvánosságra nem hozatott, látnivaló, hogy az eljárás eredményéért a felelősséget senkire sem lehetett hárítani. Ez a rendszer nem gátolta meg a rossz könyvek

engedélyezését, még kevésbé ezek elterjedését. A bírálatban nem volt egyöntetűség, egyforma mérték alkalmazása, egyenlő szigorúság. A nyilvánosság kizárása pedig tág teret engedett a magánérdekek érvényesülésére.

A m. é. okt. 22-én a közoktatásügyi miniszteriumban ez ügyben tartott értekezlet nagy többsége a testületi bírálat ellen nyilatkozott s az a nézet jutott érvényre, hogy az egyedüli helyes út a teljes nyilvánosság és a személyes felelősség elvének alkalmazása és hogy a kormány bizalmas szakembereivel végeztesse a bírálatot. Maga a miniszter is ez elvek mellett foglalt állást, de hozzátette, hogy bizonyos korlátokon belül decentralizálni akarja az adminisztrációt, bizalommal kíván lenni a főigazgatókhoz és a tanártestületekhez. Felkérte Pauer, Alexander és Verédi értekezlet tagokat, hogy konkrét javaslatot készítsenek, a melynek elkészülte után az értekezletet újra össze fogja hívni.

A javaslat elkészülvén és közzététetvén (l. Tanár-egyesületi Közlöny 1895. 8. sz.), széles mederben folyó vita indult meg körülte, különösen az országos tanár-egyesület közlönyében.

A javaslat főbb intézkedései a következők:

Ha valamely tanár új tankönyvet akar behozni, akár olyat, a melyet a kormány már engedélyezett, akár olyat, mely hivatalos approbációt még nem nyert, ő maga, illetőleg a tanártestület, melynek tagja, kérje *indokolt* felterjesztésben az illető tankönyvnek *erre az iskolára* való engedélyezését.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium pedig felülvizsgálás végett egyetlen egy szakemberének kiadja az erre vonatkozó összes ügyiratokat és ha a felülvizsgálattól az derülne ki, hogy az ajánlott könyv használatba vétele határozott visszaesést jelentene, e körülményt a felülvizsgálattal megbízott szakközeg tartozik a hibák részletes felsorolásával ellátott jelentésében a miniszter tudomására hozni. Ez esetben a miniszter a könyvet nem engedélyezi és erről a bírálati jelentés csatolásával az illető tanártestületet értesíti.

A miniszter úgy a tankönyvet ajánló tanár bírálatát, mint a felülbírálattal megbízott közeg véleményét közzéteszi.

Az elavult tankönyvek kiküszöbölését illetőleg pedig a javaslat úgy intézkedik, hogy a miniszter időnkint az összes tankönyveket e célra kirendelt közegei vagy egyes szakférfiak által revízió alá véteti s azokat a könyveket, a melyek elavultaknak találtnak, vagy a változtatott tantervnek meg nem felelnek, kiselejtezteti s az illető tanártestületeket új kézikönyvek iránti javaslat-tételre felhívja.

A javaslat Indokolása szerint az eddigi rendszer hibáit ez az új intézkedés orvosolja. Itt nincs testületi bírálat; az engedélyezendő könyvet először a tanár bírálja, a ki a könyvet használni akarja; másodsor felülbírálja a kormány szakembere. Így nehezebb lesz egy jó könyv behozatalát megakadályozni és egy rossz könyv engedélyezését kieszközölni. A szaktanár, felelőssége érzetében, erősen mérlegelni fogja a könyv értékét és rossz könyvet annál kevésbé fog ajánlani, mert tudja, hogy a felülvizsgálat kérihetetlenül kideríti a könyv hiányait és nemcsak abban nem ért célzt, hogy a könyvet engedélyezik, de a bírálat közzétételével saját reputációján is csorbát ejt. Ha pedig az ajánlott könyv csakugyan jó, behozatala feltétlenül biztosítva van, minthogy a felülvizsgálat akták és nem egyéni ízlés alapján történik és egy jól megokolt indítványhoz fűződik, melyet még a rosszakaratnak sem lehet megerőtlenítenie; mert ebben az esetben a bírálat közzététele a felülvizsgáló közeg

reputációján ejtene csorbát. És mivel az engedély általában csak egy tanintézetre adatik, nem igen fog előfordulhatni, hogy ha a felülbíró valamely tankönyvre nézve kimondta, hogy éppen csak úgy megüti a mértéket s bármely oknál fogva engedélyeztetik: valamely más tanintézetben, hol jobb tankönyv van használatban, a szaktanár a jobb könyv helyett a rosszabb engedélyezését fogja kérni. Ezt neki indokolnia kellene, saját erkölcsi felelőssége mellett.

A bizottság javaslatát először Rombauer Emil, a brassói áll. főreáliskola igazgatója vette bonczkés alá a Tanáregyesületi Közlöny 1895. 9. számában. Szerinte csak az általános engedélyezés felel meg a törvény szellemének s a mellett jobban is megkönnyíti a jó tankönyvek létrejövetelét és elterjedését. Az esetről-esetre való engedélyezésnél a könyv tulajdonosa mintegy rá van utalva, hogy kerítsen legalább egy tanárt, a ki a könyvet engedélyezésre ajánlja. Viszont a tanár, ha egy új könyvet be akar hozni, tárgyalni kénytelen a kiadóval, mert a 25 frt felülbírálati díjról szóló nyugtát be kell tőle szereznie és előterjesztéséhez mellékelni. Ezek oly körülmények, a melyek alkalmat szolgáltatnak a tanár gyanúsítására.

Nem látja továbbá megvalósítva a javaslatban azt a bizalmat a tanárokkal szemben, a melynek a miniszter az értekezleten kifejezést adott. Mire való akkor a szaktanár bírálat, ha a miniszter a maga szakemberének a véleménye alapján dönt?

Nincs meglegedve a javaslatnak a revízióra vonatkozó intézkedésével sem. Nem lehet tudni, kik végzik a revíziót. Itt megint titkos bíróság kreálása czéloztatik, pedig a közoktatási tanács működésében is a bírálatok titokban maradása volt a baj.

A bírálatok nyilvánosságra hozatalát helyesli ugyan, de az elutasított tankönyv bírálati csak a szerző kívánatára teendők közzé.

Ezen elvek alapján összeállított egy ellenjavaslatot, a melynek nevezetesebb pontjai ezek:

Az engedélyezés általános, ha csak a könyv különleges természetű (pl. vegyes ajkú) tanintézetnek nincs száma és rendszerint 10 évre szól. Ez idő eltelté után az újból való engedélyezés azonban nincs kizárva.

Az engedélyezést a könyv törvényes tulajdonosának kell kérnie.

A miniszter a felterjesztett könyvet két illetékes középiskolának leküldi véleményes jelentéssel végett. A tanártestület kiadja a tankönyvet bírálatra az egyik szaktanárnak, ki köteles a megbízatást elfogadni. A tanártestület a bírálatot megvitatja és szavazással dönti el, hogy a bírálat conclusióját magáévá teszi-e vagy sem. A bíráló névalírásával ellátott bírálat és a tanárkari értekezlet jegyzőkönyve felterjesztetik a miniszterhez, a ki a két tanintézettől beérkezett véleményes jelentés alapján fog az engedélyezés kérdésében dönteni.

Ha a két beérkezett vélemény eltérő, vagy a bírálatok egyikét, vagy akár mindkettőt nyilvánvaló tévedései, vagy alaki okokból a miniszter elfogadhatónak nem találta volna, a mű véleményadás végett egy, esetleg két más intézetnek adatik ki. De e helyett kiadhatja oly szakembernek is, kinek ítéletét mérvadónak tartja.

A bírálatok a bírálók kivonatában közzétételnek. Engedélyezett tankönyvek változatlan új kiadásai az engedély idején belől újabb engedélyezést nem szükségnek. A módosított vagy javított kiadások azonban ugyanoly eljárás alá esnek, mint az új könyvek.

Egy harmadik javaslatot Heinrich Gusztáv, a volt közoktatási tanács elnöke bocsátott nyilvánosságra.

E szerint a szerző terjeszteni fel a tankönyvet a miniszteriumhoz, kifejtésével annak, hogy miben és miért tér el könyve az azonos célú, már engedélyezett tankönyvektől.

A miniszter a benyújtott könyvet a szerző jelentésével együtt kiadja egy kiváló szakférfiúnak.

Ha a bírálat kedvező, a miniszter engedélyezi a könyvet és intézkedik, hogy a bírálat nyomtatásban megjelenjék.

Ha pedig a bírálati jelentés kedvezőtlen, a miniszter kiadja azt a szerzőnek, hogy ellenészrevételeit megtehesse, a melyek azután a bírálóval közöltetnek. Ennek újabb jelentése alapján határoz a kormány és kinyomatja a bírálati jelentést.

Engedélyezett könyvnek kiadása újabb engedélyezés nélkül használható ugyan, de mindig felterjesztendő a miniszteriumhoz annak a kitüntetésével, hogy miben tér el az új kiadás az előbbtől és mik az eltérés indokai.

Az új kiadásokat állandó referensekkel vizsgálhatja meg a miniszter, kiknek bírálati a szerzőkkel közöltetnek, de hivatalból nem jelennek meg nyomtatásban.

Az új kiadást a miniszter elűthetja, ha a szerző a referens által világosan megkövetelt javításokat nem tette meg és eljárását ellogadható indokokkal nem igazolta.

A miniszter 10 évenként általános tankönyv revíziót rendel el, melynek célja az elavult tankönyvek kicseréltezése. Revízióknak akkor is van helye, ha a tanterv megváltozik.

E három javaslat körül megindult vitában *Balog Péter* legfontosabb két elvnek tartja a tanárság bevonását a bírálat munkájába és a személyes felelősséget a bírálatban. Heinrich a szaktanárt egészen kihagyja a kombinációból, de a bizottság tervezetében is csak a tanárság iránt való bizalmatlanságot látja kifejezve. Aztán a tanártestületet, általában semmiféle testületet nem tart alkalmasnak konkrét tudományos kérdésekben való döntésre, hanem csupán szakbizottságot. A Rombauer javaslata (a mely különben a legliberalisabb a tanárság iránt) sem egyéb, mint a tanártestületek megszavaztatása. Tudományos kérdésekben igazán jogosult eljárás azonban csak a megvitatás, az argumentumokkal való meggyőzés. Idegenkedik attól a gondolattól is, hogy a tanár a bírálatra köteleztessék. A tanártestület csak adminisztrálhat, általános könyvbírálatokra nem vállalkozhatik, mert nem is alkalmas rá.

Hogy a tanárság bevonása a bírálatba mégis biztosítható, azt az expedienst ajánlja, hogy, ha a szaktanár egy még nem engedélyezett könyvet akar behozni, akkor a tanártestület a könyv megbírálására bizottságot küld ki (egy vagy két szaktanárt, egy elismert paedagogiai képzettségű és egy magyar nyelvű tanárt). A bizottság bírálati minden tanártestületi diskussió mellőzésével felterjesztetik a miniszteriumhoz, ki azt egy szakemberével felülbíráltatja.

A felülbírálat leküldetik a tanártestülethez, hogy ennek tekintetbe vételével készítsen javaslatot az engedélyezés tárgyában. A tanárkar mind a két bírálat mérlegelése alapján szótöbbséggel határoz az engedély megadása vagy megtagadása ügyében. A miniszter aztán ezen határozat értelmében dönt a könyv sorsa felett.

A *kassai kerületi tanári kör* elvileg hozzájárul a bizottsági javaslatához, a szabályzatban kimondandónak tartja hogy a felülbíró közegek az illető szakmában és azon intézetekben, melyekre a tankönyv szól, gyakorlatilag működő és érdek nélküli szakemberek legyenek;

döntés előtt a szerzőnek az esetleg fenforgó védelemre alkalom adassék; az engedélyezés általános legyen; a könyv kéziratban is fel legyen terjeszthető.

Dr. Pruzsinszky János egyik javaslatban sem lát lényeges javulást az eddigi állapotokhoz képest. A legnyiltabb és legszabadelvűbb eljárás szerinte az volna, ha a szerző benyújtván könyvét a miniszteriumba, a miniszter két emberét megbízná, hogy olvassák el a könyvet elejétől végéig lelkiismeretesen. Ha kettejük közül valamelyik ki tudja mutatni adatokkal, hogy a könyv állami vagy erkölcsi szempontból kifogás alá esik, vagy hogy botrányos tudatlanságot árul el, vagy hogy a szerző nem tud magyarul, akkor a miniszter suo jure tiltsa el a könyvet a használatból. De ha ezt kimutatni nem sikerül, a miniszter engedélyezze a tankönyvet. Az igazán jó könyv nem marad véka alá rejtve.

Bartos Fülöp abban, hogy most általában az egyéni bírálat a jelszó (minden javaslatban ez érvényesül, még a Rombauerében is az utolsó forumon), csak az eddigi testületi bírálat szülte reakziót lát. De azzal, hogy az nem vezetett jóra, mert titkos és végtelen volt, nem látja bebizonyítottnak azt, hogy minden testületi bírálat rossz. Az egyéni bírálaton alapuló rendszer még tágabb kaput nyithat azoknak az emberi gyarlóságoknak, a melyek az eddigi rendszert kompromittálták. Szerinte ismét a helyesebben kontemplált, testületi bírálathoz fognak visszatérni.

Körösi Henrik a bizottság javaslatát védi.

Dr. Bozóky Endre szerint az engedélyezésnek mindenesetre általánosnak kell lenni, mert ellenkező esetben a régi eljárással szemben visszaesés történne.

A miniszter szakembere pedig középiskolai tanár legyen, mert ez a legilletékesebb középiskolai dolgokban véleményt mondani.

Végül az eddig megjelent cikkek fölött R. F. tart kritikai szemlét, a ki, úgy látszik, a szerkesztő (a bizottság egyik tagja) nevében is beszél, szerinte a törvénynek nincs más intencziója, mint hogy a miniszternek beleszólási jogot biztosított, hogy a középiskolák milyen tankönyvet használnak, de az engedélyezés formájának nem praejudikál. Az általános engedélyezés rendszere tehát nem szükségképen konsequentiaja a törvénynek, mint Rombauer véli. De nem is helyesebb és nem célravezetőbb. Általános engedélyezés mellett a tanár több zaklatásnak van kitéve a könyv tulajdonosa részéről s könnyebben is hajlik az unszolásra, mert egyik könyv úgy van ajánlva, mint a másik; a felelősség érzete és körültekintő gondosság nem oly erős sem az egyesben, sem a testületben, mintha a maga iskolája számára, magának kell kérnie az engedélyt. Azután az általános engedélyezés kizárja a specifikus szempontokat, melyeknek figyelembe vételét egy-egy iskola körülményei megkövetelik.

Aztán ha valamely könyv elterjedése nem kívánatos, de nem botrányosan rossz, célszerű-e kitiltani abból az iskolából is, a melyben a könyv szerzője végre is úgy fog tanítani, a mint azt ő már megírta?

A mi a tanárság befolyását illeti, ezt a célt is legjobban biztosítva abban az eljárásban látja, a melyet a bizottság kontemplál. A Rombauer javaslata, melynek gondolata megvesztegető, a gyakorlatban nem válnék be. Egyik főhibája, bírálatra köteleznék a tanárt, akár van rá kedve, és hivatása, akár nincs. A testületben nem szakemberekkel szavaztatná le a szakembert és testületi szavazással gyöngítene a személyes felelősséget. Ebben volna autonomia, ha nem adná a miniszter ke-

zébe azt a hatalmat, hogy a két testület bírálatát elvethesse és új bírálókat választhasson. Aztán melyik a célravezetőbb eljárás, az-e, ha parancsszóra akarunk véleményt kapni oly testülettől, melynek a szóban forgó könyvhöz semmi köze, vagy az, ha azt kívánjuk meg, hogy a mely testület könyvet akar változtatni, a maga iskolájának érdekében foglalkozzék alaposan a ajánlando könyvvel? A két követelés közt annál nagyobb a különbség, mert az egyik esetben évenként legfőlebb egy-két könyvről van szó, míg a másikban lehet annyi, a mennyit a miniszter épen jónak lát oda küldeni.

A Rombauer ajánlotta testületi szavazás szakasztott olyan volna a legtöbb esetben, mint volt a közoktatási tanácsé.

A könyv szerzőjét sem kell féltetni a bizottság javaslatától. Miért ne kérelmezhetné a maga könyvének engedélyezését a saját iskolája számára? Ekkor nem annyira bírálatot fog írni, mint azt kifejteti, hogy kicsoda szempontok vezették és miért tartja ő a maga útját helyesebbnek az eddigi könyvek útjánál. Egyébiránt a jó könyvet remélhetőleg még ugyanazon évben több iskola is fogja kérni s így a felülbírálo előtt legtöbb esetben nemcsak a szerző bírálatára lesz.

Hogy a tanár, ki a könyvet beakarja hozni, ne legyen kénytelen tárgyalni a kiadóval, a mire a bizottsági javaslat csakugyan ráutalja, a javaslat úgy igazítandó meg, hogy a kiadó küldje be előre a miniszteriumhoz a bírálati díjat, mely ott letétben marad s csak akkor fog felhasználatni, ha valamely iskola a könyv engedélyezését kéri.

A felülbírálo személyére helyes és jogos kívánság, hogy középiskolai tanár legyen. De ezt a javaslat sem zárja ki. Másfelől azonban itt sem kell a kizárólagosságig mennünk. Hiszen a miniszter végre is a két bírálat alajján mint elfogulatlan harmadik fog dönteni, ki, ha szükségét látja, több bírálót, vagy a szerzőt is meghallgathatja. Ezt úgy gondolta a bizottság is, s csak stüláris hiba, ha expressis verbis ki nem mondja. Ha ezen követelések kimondásával a javaslatot megjavítják, meg lehet benne mindenkinek nyugodni.

A revisió kérdését illetőleg elismeri, hogy a Rombauer ajánlotta mód a legcélszerűbb.

* * *

Bármiként fogja a miniszter a tankönyv engedélyezés ügyét szabályozni, ez a szabályozás az autonóm felekezeti iskoláknak a tankönyvek megválasztásában való eddigi szabadságát nem érintheti.

Az autonóm intézetekkel szemben a tankönyveknek államkormányi engedélyezéséről, mint eddig nem volt, ezután sem lehet szó. Egyszerű tévedés tehát R. F.-nek az imént ismertetett cikkében a törvény intencziójának fejtegetése közben tett az az állítása, hogy az autonóm középiskolák csak azon tankönyvek közül választhatnak szabadon, a melyek valamely állami iskolában már használatosak, tehát állami kritikán mentek át és ha a bizottsági javaslat hatályba lépte után oly tankönyvet akarnak használni, a mely még kompetens bírálaton át nem ment, maguk kéri az engedélyezését. Világos, hogy itt a cikkíró a felekezeti iskolákat tévedésből egy tekintet alá sorolja a törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek által fentartott iskolákkal, mert a törvény világosan kimondja, hogy a felekezetek által fentartott tanintézeteknél a tankönyveket az illető felekezeti főhatóság állapítja meg, és esetről-esetre a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenti. Itt tehát semmiféle előleges engedélyezésről nem lehet szó,

csak utótagos bejelentésről és esetleges eltúlásról, a mi a legfelső felügyelet jogából következik.

A mi egyébiránt a dolog érdemét illeti, látható, hogy a bizottság javaslata általában nem talált kedvező fogadtatásra s minden oldalról aggodalmakat táplálnak vele szemben. A mi nagyon természetes is, mert a helyett, hogy a régi rendszernek általánosan ismert hibáit reparálnák meg, egy egészen új rendszert akarnak inauguralni, a melynek előnyeit és hibáit jó részben majd a gyakorlat fogja kideríteni.

Annyi bizonyos, hogy a felülbírálat végzésére az az egy szakember, még az R. F. által ajánlott biztosi-
tákkal sem elég, s ezen eljárás se fogja megszüntetni azokat a panaszokat és elégedetlenségeket, a mely az eddigi bírálati módot kísérte. Mert a gyakorlatban mégis csak az fog legtöbbször történni, hogy a miniszter, a ki nem szakember, egyszerűen a maga bizalmas szakemberének a véleménye alapján dönt, s a könyv szerzőjének vajmi sovány vigasztalás az, ha a bírálatokat kívánatára közzé teszik.

Az engedélyezés körét illetőleg is abban a véleményben vagyunk, hogy az általános engedélyezés rendszere természetesebb és a jó könyvek elterjedését is inkább megkönnyíti. Nem látjuk bizonyítva, hogy az esetről-esetre való engedélyezésnél a tanár kevésbé volna kitéve a könyv tulajdonosa részéről a zaklatásnak. Ha pedig valamely tankönyv csak annyira felel meg a követelményeknek, hogy csak a szerző iskolájában engedhető meg a használata, akkor bizony kár ezt is megengedni. Ha jobb könyvet kénytelen használni, akkor meg sem taníthat egészen a maga módja szerint, hanem kénytelen a tanulók könyvéhez alkalmazkodni. Az általános engedélyezés azonban nem zárja azt ki, hogy az engedélyezés köre megszoríttassék, ha valamely tankönyv specifikus viszonyokhoz alkalmazottan készült.

Hogy pedig az általánosan engedélyezett tankönyvek közül ne epen a leggyengébbek terjedjenek el, erre eddig is lett volna mód, mert az engedélyezett tankönyvek körén belől is csak főigazgatói engedéllyel történhetett a tankönyvváltoztatás.

Azonban akár az általános, akár az egyes intézetekre szóló engedélyezés mellett mi is a helyes alapon szervezett testületi bírálatban látjuk a kérdés legmegnyugtatóbb megoldását.

Csak hogy ez a testület szaktestület, illetőleg szakbizottság legyen és oly emberekből álljon, kikhez hivatása a tankönyvekkel való foglalkozás, tehát középiskolai tanárokból. Az kivihető, hogy a bizottságnak ne csak egy tagja foglalkozzék alaposan a könyvvel. Az ily módon létre jött bírálat tárgyilagosságában jobban meg lehet bízni, gyanúsításokkal is nehezebb dolog illetnie, mint egyetlen egy ember ítéletét. Döntés előtt így is szóhoz lehetne engedni a szerzőt, s ha a bírálat közzétételnek, ezzel elég lenne téve az erkölcsi felelősség elvének is.

Karai Sándor.

KÖZÉLETÜNK.

Válasz Szabó János s.-lelkész úrnak.

Debreczenben a református temetőben egy 16 éves leányka sírkövén a következő sír-irat olvasható: „Szép, minden szép ott az égben. A tündöklő messzeségben. Mégis van egy, a mi nehéz, Mit a lélek fájlalva néz.

Hogy az itt hagyott kedvesek, Olyan mélyen kesergenek.“ Ez a debreczeni fiatal leány feletti sír-irat jutott eszembe akkor, mikor a Debreczeni Prot. Lap decz. 21-iki számában olvastam Szabó János úr válaszát és Ladányi Gyula nekrolóját. Szép, minden szép ott az égben, azaz az ember önalkotta világban, milyet Sz. J. az ő nemes idealismusában alkotott magának; de nehéz, mikor, ha kénytelen-kelletve is, meg kell ösmerkednünk e rideg valóval, emberekkel, eljárásokkal, s az ember kénytelen így felsőhajtani, bizony más volt az én fogalmam s más lett a világ. Szegény Ladányi Gyula barátom, te már inkább igazat adnál nekem, mint a még ifjú Szabó János tisztársam, a ki még olyan boldog, olyan megelégedett az önalkotta szép világban s mindenki számára van egy bökje, egy elösmerő dicsérete, van még egy csak ezután megalkotandó bizottság számára is, mely Gulyás Lajos lelkész javaslata folytán csak még ezután fog megalkotanni, de a kikben már látatlanul is úgy bízik, hogy ő magamagát hivatva sem érezi a hittanhallgatók száma apadása kutatásának megkísérlésére. Igazi boldog előre megnyugvás, oh mi kár, hogy a gondolkodás, kizavart némelyönket ebből a boldogságból s tollat adott kezünkbe, melylyel néha-néha egy ily jó léleknek fájdalmat okozunk akaratlan is! A debreczeni iskolát ne bántsam, mond Szabó J. atyámfia, nehogy ezzel szükségtelen fájdalmat okozzak. Nem is bántom. Crescat, floreát az örökvalóságig, de azt kívánom, óhajtom, hogy crescat, floreát mellette a mi református anyaszentegyházunk is. Iskola és egyház legalább is legyen egymás mellett álló fogalom, mert azt öntudatos református egyházi politikával megengedni lehetetlen tovább, hogy az iskolák — s közöttök a debreczeni főiskola is, — legyenek az egyház élettereinek egyedüli kizárólagos felszívói. Legyen az egyház önczél is, s hivatalnokai, a lelkészek se legyenek az egyház mostoha gyermekei. Ennyit kívánni nem szűnöm meg, míg lélegzek s ha ezzel bárkinek is fájdalmat okozok, nem tehetek róla. Nekem is fájdalmat okoz a dolgok menete. Fáj nekem egyebek között az, hogy Debreczenben az 1853 ik évben 54 ezernél több református volt s ma 37—38 ezer.* És mindezt mi eszközölte. Azt, hogy az egyház mostoha gyermeke volt az egyháznak. Ha ez a furcsa eljárás tovább is megy, megérjük, hogy a debreczeni iskola egyedül fentmaradva fogja hirdetni fulimusz Trajae! voltunk egyszer kálvinisták! És ezt nem én jósolom. Egy békés-bánati tanácsbíró s lelkész jövendőigeti ezt már régen. Hát ez nem okoz egy szükséges fájdalmat? Azt hiszem, hogy mindkettőnknek okoz, s mindnyájunknak első és legfőbb kötelessége a bajok okait kutatni s az okok megszüntetésén lehető buzgósággal működni. És én teszem is ezt, dolgozom a belmissió terén; de hát ép ez az irány, a mit én a belmissió terén követek teszi hidegekké némely lelkésztársaimat irántam, mit már némelyek s köztök Szabó János esperes úr is, károsnak mondtak, mondja Sz. J. s.-lelkész atyámfia.

Ez az értesítés engem is meglepett s nem tagadhatom, épen nem alkalmas arra, hogy azt a tülsötét színt, melylyel én Tiszteletes úr szerint e világot nézem, derültebbé tegye. Megmondom az okát is ennek, előbb azonban szükségkép szólok az én eddigi 16 évi belmissiói működésemről, kérve szíves olvasóimat az ügy érdekében szenvedjek el egy kissé, ha dicsekedem, az én balgatagságomat (II. Kor. 11. 1.).

* Ime! már Szalay úrnak is alaptalan fájdalmat okoz a Ref. Lapja! Szerk.

Belmissió, megint itt vagyunk és még sokáig leszünk mi itt, mert a belmissió csak e század szülötte. Külföldön sincs megoldva még teljesen e kérdés, legalább erre mutatnak dr. Wilson ohioi lelkészek az egyetemes református gyűlésen mondott következő szavai: „How to reach the masses is still the great unsolved problem“ (Hogy jutni el a tömeghez, még mindig megoldatlan problema. K. Alliance of the R. Ch. holding the Pr. s. in Torontó 1892. 329. lap.). Nálunk magyaroknál pedig még kevésbé van az megoldva. A cél, úgy látom, mindnyájunknál egy, de a célra vezethető eszközök még ma különbözők. *Kiss Albert* és *Zsigmond Sándor* urak sok kicsi templomnak építését s azokba tanító erők beállítását tartják egy jó eszköznek. *Lukács Ödön* pedig a diaconusi intézmény felelevenítését s az egész gyülekezetnek ezek felügyeleti körében való bevonását. *Szilassy Aladár* pedig a belmissió feladatának az evangéliomnak az egyes lelkekhez való vivését látja, midőn így szól: „El kell vinnünk az egyes lelkeknek az evangéliomot.“ (L. dunamelléki E. K. ért. emlékkönyve 1894. 7. l.). *Szöts Farkas* legelső belmissiói teendőnek tartja, hogy a család újra keresztyénné tévesség a házi ájtatosságok gyakorlása és szorgalmas biblia olvasás által (u. o. 9 l.) Azután azt mondja: „fel kell használnunk a sajtót s annak hatalmas munkáját saját hasznunkra kell fordítanunk, teremtsünk azért építő vallásos irodalmat. Alkossunk vallásos egyesületeket, jótékonyági intézeteket. Fordítsunk kiváló gondot egyházunk anyagi építésére. Terjesszük buzgón a vallásos kiadványokat. *Venetianer Sándor* a lelkek krisztianizálását mondja a belmissió első feladatának s első teendőnek a Krisztusnak s az ő evangéliomának a szívekbe bevívését. (12. l.) *Csiky Lajos* humánus intézetek alakítását s bibliák, vallásos iratok terjesztését mondja a belmissió első feladatának. A tolnamegyei belmissiói kör pedig (Pr. E. s. J. L. 1895. évf. 797. l.) a hívek látogatását, katechizáció életbe léptetését, konfirmációi oktatás gondosabb végzését stb. tartja első belmissiói feladatnak. *Kutass Bálint* pedig és *Fekete Gyula* vallásos összejövetelek tartását gondolják belmissiói feladatnak, míg *Kecskeméti Ferencz* békési lelkész meg a szöszéken tiszta evangéliomi tanoknak hirdetését s ezeknek a tanításoknak folyóiratok által az egész gyülekezethez való elvívését tartja egy hasznos belmissiói működésnek. A Reformátusok Lapja egy buzgó munkatársa meg „Községi hitelszövetkezetek, temetkezési egyletek s mértékletességi egyletek szervezését látja belmissiói feladatnak. Hátha én tekintem azt, mit ezen jeles egyházi férfiak belmissiói feladatnak tekintenek, jó lélekkel mondhatom, hogy mindezekben 15 évi lelkészkedésem alatt gyakoroltam magam. Legelőször is itt Magyarország 2-ik nagy kereskedő városában építtettem — igaz az én magyarországi hitsorsosim s lelkészársaim támogatásával — egy 40.000 frt értékű templomot, paplakot melléképületeivel gyülekezeti tagjaim legkisebb megerőltetése nélkül, s működtem némileg a lelkészi fizetés korszerű javításain. Azután minden erőmmel igyekeztem a lelkekhez elvinni az evangéliomot. A gyermekek vallástanítását átvettem a tanítótól s azt magam végzem heti 8—10 órán át. Vasárnap délelőtt elvezetem iskolás gyermekeinket a templomba, délután meg bibliai iskolát tartok velök. Összejöveteleket tartok híveimmel N.-Becskeken hetenkint kétszer este is, környékünkön még három helyt rendes időközökben, máshelyt meg csak alkalmilag. A konfirmációi oktatást is magam végzem úgy N.-Becskeken, mint a környéken és pedig a vidéken is úgy, hogy legközelebb ki-

mentem egy faluba — hol 6 konfirmándus volt — egy hétre s ott szállást véve egész héten naponta kétszer tanítottam, este meg u. n. népmissiót tartottam egy héten át, mely népmissiót többször N.-Becskeken is magica laterna segítségével tartok. Igyekezem vallásossá tenni e családokat, én magam rendesen házi isteniszteletet tartok magamnál s igyekszem, hogy ezt mások is tartsák. Közművelődési humanus intézetek felállítása körül is buzgólkodom. Csináltam egy bankot s voltam annak titkára egy évig. Életre hívtam a torontói magyar nyelvterjesztő egyletet s annak fennállása óta gazdája vagyok. Megcsináltam a N.-Becskeki magyar kört 300 taggal s abba egész éven át felolvasások tartásáról gondoskodtam, mint annak elnöke. Gyűjtöttem egy itt felállítandó ezredéves emlék-szeretetházra 2000 frtot. Most meg Rónay főispánommal ép mozgatója vagyok egy negyedmilliomos szeretetház s árvaház felállításának. Ezenkívül működöm, mint N.-Becskeki s Torontó megye képviselőtagja s mint mindkettő választmányi tagja.

Az irodalom terén is működöm. Gyermekek számára kiadtam a *Világosság útját*, nép számára a *Szivmüvelőt*, lelkészek számára *A lelkész sikeres működhetése főbb alapfeltétele*, s a nagy közönség számára meg a *Keresztyén* folyóiratot immár 5-ik évben. Fordítottam egyes jó vallásos olvasmányokat: *Keresztyén vagy-e te? Jöjj Jézushoz, János mester, Lázongó Ádám, A megtérésről, Sankay énekei, Spurgeon beszédei*, és egy az összes magyar egyházi lapok által elősmert jóságú könyvet a *Jézushoz vezető utat* satb. Tehát az építő vallásos irodalom teremtéséhez tehetségem szerint hozzájárultam s folyton hozzájárulok. A meglevő iratokat meg bibliákat terjesztem mindenfelé, ingyen ajándékozom. Így ajándékoztam már régebben a túri gyermekeknek Toronyi ur útján 20 frt árú bibliákat, a makói templomos népnek Csécsi úr útján 35—40 frt árú bibliát. A marosvidéki jó erdélyi népnek Lénárt esperes úr útján 30 frt árú bibliákat, a hertelendi csángóknak 20—25 frt árú bibliákat, a n.-becskeki ráczoknak szintén számos esetben bibliákat, mik közzül most csak arra emlékezem, mikor egy alkalommal 200—300 ide seregült elégittem ki szentíratokkal egy délután.

Az egyes lelkeket is igyekeztem krisztianizálni a személyes érintkezés és beszélgetés által és sokan is vallomást tettek nekem, hogy lelkük krisztianizálását nekem is köszönik a Szentlélek mellett.

Neveltem kolportőrségre alkalmas embereket, s azokat egyes társulatoknak ajánlottam. S így küldött ki részben az angol, részben a skót missiótársulat 4, általam ajánlott kolportört, kik még ma is dolgoznak illető főnökeik dicséréte mellett. Ezek közül egy a szerbek között dolgozik, mert az egyszerű szerb parasztok közé is leültem, s az evangéliomot azok között is terjesztettem. S mikor egy 18—19 éves talentosabb embert találtam köztök, azt én elküldtem magyar szóra egy évre Vásárhelyre, hol megtanulva magyarul, ma mint kolportör működik s a merre jár a szerbek között, bibliaolvasást s házi ájtatosságot meghonosítani igyekezik. És ma már sok szerb családokban vannak házi ájtatosságok. De vannak a magyarok között is, mert hát részint a kolportörök, részben pedig az általam szerkesztett — s másfél éven át minden ref. lelkésznek ingyen is megküldött — *Keresztyén* cz. lapomban igyekeztem odahatni, hogy a házi ájtatosságok, a hol csak lehet, életbe lépjenek.

Ezenkívül dr. Sommervillel tettem egy missiói utazást itthon és a dunai államokban, sőt Oroszországban is, mely utazás alkalmával teljesített szolgálataimat

dr. Sommerville s a skót szabadegyház konventje, értékes szolgálatnak nevezték.

Ime, az én 15 év alatti belmissiói munkám. És ha most arról értesülök Sz. J. s.-lelkész úrtól, hogy az én missioi munkámat több lelkész s közöttök Szabó János esperes is, *károsnak* tartja, hát nézhetem-e én oly rózsás szemüvegen át a világot, mint a csegőd-pusztai, lelkészi pályája elején lévő, s így tettekre még nem hivatkozható, segédlelkész atyámfia?

Azonban félreértés kikerülése végett megjegyzem, hogy nem az én működésem dicsérése vagy elítélése az, mi engem elkomorít, hanem az az általános irányzat, mit szeretett egyházam, illetve ennek néhány szóvivő férfja évek hosszú során át követ. És ez az irányzat?! Balogh Ferencz nevezi ezt *lelkessedés, buzgalom-lehűtésnek*, mikor így szólott nekem egykor: „Magyarország egy nagy hűtő kemence”, én pedig nevezem azt a *buzgóság elűzésének, megölésének*. És ebben az irányzat követésében van a mi szeretett egyházunknak egy nagy baja és pedig véghetetlen nagy baja.

Lord Macaulay egy kitűnő essayében egykor így ír: „A great element of the strenght of the church of Rome lay in her thorough knowledge of the way in which to deal with enthusiasts. The Church of Rome neither submits to enthusiasm, nor prosecutes it but *uses it.*” (A római egyház erejének egy fő része abban áll, hogy ő teljesen tudja azon utat és módot, melylyel a *buzgók*kal eljárjon. Róma egyháza a *buzgókat* sem el nem nyomja, sem nem üldözi, hanem *használja*. Fifth General C. 274). A buzgóságnak egyházunk javára való felhasználását nem látom én és ez az, mi egyházam jövőjét illetőleg elkomorít. Ezen eljárást én nevének nevezem, de Muir Ádám az 5-ik egyetemes ref. közgyűlésen (274. l.) öngyilkosságnak nevezi, mikor így szól: „Nothing can be more suicidal, than the attempt summarily, to suppress evry manifestation of ardour and devotion.” (Semmi sem lehet nagyobb öngyilkosság, mint megkísérteni elnyomását minden buzgósági s tevékenységi nyilvánulásnak.)

Ezt az öngyilkosságot látom én már évtizedeken át elkövetettni nálunk egyházunkban, közelebb pedig egyházkerületünkben s ezért szomorú az én lelkem. És ebből folynak nekünk entuziasztáknak egyes bajaink is, de a melyekről most hallgatok.

Ennyit óhajtottam most válaszul írni.

Kiváló szíves tisztelettel és tisztársi szeretettel
N.-Beckerek, 1895. decz. 28.

Szalay József,
ref. lelkész.

Kovács Lajos

tanítóképzedei igazgató 25 éves tanári jubileuma.

A hajdumegyei *Gönczy-egyesület* mult évi deczember hó 28-ik napján tartotta *Kovács Lajos* elnöklei alatt évi rendes közgyűlését. A gyűlés programmszerű tárgyai voltak: az elnöki, titkári s pénztári előterjesztések, az egyes járáskörök munkásságáról szóló jelentések, a II-ik egyetemes tanügyi kongresszusra tartozó tételek, *Vántsa György* debreczeni ipariskolai tanítónak a kézügyesítő oktatás köréből vett szabad előadása, végül — az első 3 évi cyklus leteltével — a tisztújítás. Azonban e tárgysorozat változatossága mellett is legkiemelkedőbb mozzanata volt a gyűlésnek az a meleg ováció, melyben az egyesület tagjai szeretett elnöküket részesíték.

Mindjárt azon emelkedett hangulat hatása alatt, melyet a tartalmas s szónoki lendülettel előadott elnöki

megnyitó a jelenlevőkben keltett, felállott *Dávid Mihály* debreczeni tanító, az egyesület egyik alelnöke s szépen kidolgozott beszédben üdvözölte *Kovács Lajos* elnököt, mint a debreczeni tanítóképezde 25 éves tanárát, — mely tanári áldásos működésének jölvő hatását az egyesület tagjainak legnagyobb része — mint tanítvány — közvetlenül érezte s emlékét szívében hálásan őrizi; üdvözölte e mellett mint az egyesület tevékeny elnökét, mint jeles tankönyvíró s ujabban mint képezdei igazgatót, végül pedig mint kiváló családfőt, s lelkes beszédje végén — szünni nem akaró éljenzés közben — az üdvözlő beszédet s a tagok névírását tartalmazó, igen díszes kiállítású albumot nyújtott át e nap emlékéül az elnöknek.

Kovács Lajos meghatottan köszönte meg volt tanítványainak, barátainak, az egyesületnek e kitüntető figyelmét. Rövid, de megható volt e jelenet, mely után a tagok egyenként is siettek jó kívánataiknak a derék férfiú előtt kifejezést adni.

Az örömnilyvánításoknak folytatásuk következett a gyűlés utáni közebeden, mikor az egymást érő szellemes pohárköszöntők koronájául *Eötvös Károly Lajos* kir. tanfelügyelő „Egy téli kabát jubileumára” írott kedves humorral teljes költeményét olvasta fel a jelenlevőknek kitörő tetszésnyilvánításai kíséretében.

Örömmel közöljük derék kartársunknak ezen megerdemelt kitüntetését s kész szívvel csatlakozunk jó kívánatainkkal a Gönczy-egyesület dicséretes kezdeményezéséhez. A mint tudjuk, a tanítóképzedei ifjuság és tanárok körében megindult a mozgalom arra nézve, hogy a tanév folyamán vagy végén, a derék férfiú és egy másik érdemes tanítóképezdei kartársunk iránt 25 éves tanári működésök felett érzett örömeiket s jó kívánataikat a maguk részéről kellő módon kifejezésre juttassák. Így e tárgyra még visszatérünk.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

3. A tiszta-kerecsenyi ev. ref. egyház történetéhez.

A beregmegyei ev. ref. esperesi hivataltól az egyház presbiteriumához érkezett 9-ik számú körlevél első pontja értelmében tisz. Szabó Pál ev. ref. lelkész, mint az egyháztanács megbízottja a következőkben foglalja össze egyházközségünk történetét, részint a kezei közt levő anyakönyvek, feljegyzések és az egyház birtokában levő tárgyak, mint történeti emlékek, részint pedig a lelkipásztorkodása idejében lefolyt nevezetesebb dolgokat, mint a még közei mult történeteit eleven visszaemlékezés alapján.

A t.-kerecsenyi ev. ref. egyház megalapulásának idejéről, valamint bölcső korának történetéről, mivel egyházunk birtokában semmi biztos adat nincs, mit sem tudhatni. Fennállási idejének legrégebb emléke, mint Széles András egykori lelkipásztornak feljegyzései bizonyítják, az 1650-ik évről maradt fenn. Ez egy fehér, sinórral szegett Ur-asztali terítő kendő, mely színes selyemmel gazdagon és ízlésesen van himezve, rajta szintén selyemmel s elég szabályos betűkkel kivarrva olvasható adományozójának neve: „BARKACZ EVA”, ki Ns. Uszkay Zsigmondné volt. Van még egy ehhez hasonló mintájú szintén selyemmel és aranyos fonallal himzett igen régi kendője az egyháznak, azonban ennek adományozójáról, valamint adományozási idejéről semmi adat nincs. Mindazáltal ez emlékek azt igazolják, hogy

1650 körül már Tisza Kerecsenyben egyházközséget alkottak az ev. ref. vallást követők.

Első papjuk Gyarmaty Mózes volt 1665-ben. Ennek utódai voltak: Hosszúfalusi Mihály 1680, Beregi Ferencz 1712, Szakátsi Márton 1712, Szakátsi Sámuel 1715, Ditsó István 1722, Fejér István 1737, Ditsó István 1745, Ajtay Márton 1750, Ajtay Márton 1760, Sárközi János 1763, Sárközi János 1765. Ez év szeptember 5-én van jegyezve az első anyakönyv, melyben az első keresztelési bejegyzés 1766. febr. 8-án történt Sárközi János által. Az őt követő predikátorok is mind vezették az anyakönyvet, de mint Széles András feljegyzései is mondják: „rendetlenül.” Sárkózt követte 1772-ben Szaár János, 1775-ben Balog András, 1777-ben Révész András, 1785-ben Szappanos István, 1790-ben Nagy István, 1807-ben id. Vekerdy Nagy Mihály, 1813-ban Budai András, 1821-ben Széles András, 1840-ben Bartha András (kerecsenyi születésű), 1832-ben Pap János, 1853-ban Nagy Pál, 1869-ben Szabó Pál lelképásztorok.

Van még egyházunk birtokában két régi ón tányér, melyeknek egyikén a következő, ötvös által bevésített körirat olvasható: EZ. ON. TANIERT. DOBOCZI. P. ANDRAS. ATTA. AZ. KERESZTIENI. ECLESIANAK. AZ. ISTEN. TISZTESEGERE ISTENHEZ. WALO. BVZGOSAGBVL. MIVEL. ISTEN. ILIEN. ALDOZATOKBAN. GIONORKODIK. HEB. 14. V. 16. A tányér közepén pedig e körirat van: ATKOZOT. LIGIEN. KI. ESZT. AZ. ISTEN. OLTARVL. GONOSZVL. ELVESZI. A. 1664. A másik tányéron, mely az előbbivel szintén egykoru lehet, alig olvasható e csak reá karczott körirat: „Pap Kristina adta Isten dicsőségére a keretseni eccnak.” A tányér belsejében szintén láthatók betűt ábrázoló karczolások, de ez már olvashatatlan. Több ily régi emléke nincs egyházunknak, mert harangját is 1773-ban öntette a maga költségén, bele olvasztván a régi harangot. A mostani nagyobb harangot 1801-ben öntette, ezt megelőzőleg fából épült templomát megnagyobbította az 1797-ik esztendőben, mi ellenmondhatatlanul bizonyítja az egyház virágzó és népes voltát. „Az 1823-ik esztendőben, — mint a feljegyzések mondják — „tűz által az egyház megfosztván egyházi épületeitől, szent edényei, úgy az ur asztalához valók, mint a keresztelő edények elolvadtak s helyökbe az 1827-ik és 1830-ik esztendőben újak vásároltattak, az egyház épületei pedig az 1825-ik esztendőben felépítettek.” Az 1841-ik évről pedig ezt a jegyzést olvashatni: A lelkész lak a Tisza folyó törő partjától csak 9 (kilencz) ölnyire van.” Ez időtájtban történhetett, hogy éjnek idején harangozással hívták össze a lakosokat a lelkész sertésólának a sertésekkel a Tisza felé szakadó s a már Tiszába hanyatlott szénaboglyának megmentésére. A szeszélyes folyó azonban még e partszakgatáson kívül, mely a falu felét elpusztította, áradásaival felszámíthatatlan károkat okozott; rétjeit beiszapolta, búza és rozs vetéseit elseperte, néha télvíz idején a község lakóit a padlásra költözni kényszerítette, hol fázva és éhezve kellett megvárni, míg a bős folyó kitombolta magát. Az áradások miatt őszi vetést csak itt ott a legdombosabb részeken lehetett látni; a határt többnyire tövis, bozót és erdő borította, melyek közt a házi állatok ezrei, meg ezrei legeltek. A baromtartás, szabad faizás, fuvarozás és gyümölcsstermelés volt a nép kenyérkereseti forrása; Nyiregyháza, Bátor, Böszörmény, az Ermelléke és Sziget voltak a szállítás végpontja; honnét vagy a fuvarbérért, vagy az elszállított küllő, keréktalp, szőlőkaró és gyümölcsért szerzett kenyérnek valót.

Az 1865-ik évben a „Tisza szabályozó társulat védgáttal az egész községet az ármederbe rekesztette, honnét birtokarányosítással az egész község a régi Kerecsenytől mintegy 4 kilométer távolságra — a Tiszától el — keletre költözött az 1865—1870 évek között. A tagosítás csak 1868-ban (augusztus hó) nyert befejezést; azért a földművelés, bár a védgátak már 1865-ben megvoltak, még mindig pangott, csak midőn mindenki megkapta az őt törvényesen megillető részt, az egyház is kapott a lelkészi és tanítói illetményeken kívül 10 hold földet 1200 □ ölével számítva, akkor fogott nagy szorgalommal a tulajdonát képező földek műveléséhez, úgy, hogy pár év alatt eltűntek a határt borító bozótok tövisek s a legnagyobb rész eke alá lett fojva. A kintartó munka és szorgalom a nép között jólétet idézett elő úgy, hogy e község a vidék falvai közt a legnépesebb, a vagyonosodás terén is nagy előhaladást tett.

Uj-Kerecseny felépítése s elparlagosodott földjeinek használhatóvá tétele közben sem felejtkezett meg a nép egyházi épületeinek elkészítéséről sem. Még 1865-ben pap lakot építtetett 1200 (ezerkétszáz) frt költséggel a szükséges napszám és fuvar adásán kívül, minthogy az akkori lelkésznek Nagy Pál úrnak saját háza volt, a melyben lakott, a lelkész lak egyik részét templomul használták 1870-ig, iskolául 1881-ig. A másik végét pedig tanítói lakul szintén 1881-ig.

Az 1869-ik évi május hó 30-ik napján nagy gyülekezet jelenlétében, akkori helyettes lelkész Szabó Pál éneklés és buzgó imával letétette, Isten dicsőségére, a templom alapkövét. A templom három év alatt készült el, a torony falai is felrakattak a templom fallal egyenlő magassáig. A templom belseje két karral, szószékkel és szilárd padokkal szereltettek fel, a mennyezet is kifestetett és átadatott a használatnak. Az 1881-ik évben épült fel a tanítói lak egy tanteremmel, 1886-ban annak melléképületei, mintegy 1500 (ezeröttszáz) frt költséggel a napszám és fuvar adáson kívül.

Az 1889-ik évben a presbiterium, valamint az egyháznak minden jó érzésű tagja látva, hogy a templom zsindeye elkorhadt a torony félben korhadt deszkázattal fedve, vakolatlanul az idő viszontagságai miatt porladozik, gyengül; a harangok az utczafele felállított rozoga haranglábon fedetlenül, rosdásodva disztelenkednek, még ki sem pihenve magát a többi építkezések fáradságaitól, mulaszthatatlanul szükségesnek látta a toronyépítés befejezését, mely Isten segédelmével az egyháztagnak buzgó áldozatkészsége folytán meg is történt az 1891-ik évben. Ez alkalommal a templom is vaslemezrel fedetett be; s a tágas templom és diszes torony, mely körülbelől 25,000 (huszonötezer) frtba került, messze vidéknek hirdeti, hogy az egyetértés oly erő, melyet ha Isten áldása kísér, a lehetetlennek látszó munkát is bevégezi diadalmasan, mert az egyház 1865-től 1891-ig több mint 30,000 (harmincezer) forint értékű épületet állított fel.

E nagy mérvű kiadások teljesítésére igen lényeges befolyással bírt azon körülmény, hogy a régi templom elbontása alkalmával 1868. év június havában talált régi aranyneeműek, melltük, karpereczek, gyűrűk és aranypénzek Méltóságos Lónyay János főispán úr által saját költségén diszes tokokkal láttattak el, s a rongált darabok kijavítottak, az így felszerelt aranyneeműek a Nagyméltóságú Pénzügyminiszter Úr által engedélyezett sorsjátékon kisoroltattak s 2000 (kétezer) frtot jövedelmeznek az egyháznak. A felmaradt nagy Bocskay érem pedig több apró aranypénzzel együtt Nagyságos Bay Ilona úrhölgynek adatott el 100 (egyszáz)

o. é. frtért. Ezen kívül részesült még az egyház Ó Fel-sége bölcsen uralkodó királyunk I. ső Ferencz József két rendbeli kegyes adományában, mely 600 (hatszáz) frt. A Gusztáv Adolf egyes adomnyában, mely 300 (háromszáz) frt. A Méltóságos Konvent segélyében, mely 150 (egyszázötven) frt. Ezeken kívül bár részesült még az egyház egyes személyek kisebb-nagyobb adományaiban, de a legnagyobb részét önmegadóztatás és munkavállalással szerezte össze az egyház az építési költségeknek; úgy, hogy a pénzbeli hozzájáruláson kívül az igás erővel bíró egyháztalagok 50—60 forint, az igás erővel nem bíró egyháztalagok 25—30 frt értékig szolgáltak kézi munkájokkal az egyház részére. Mind e mellett a folytonos építkezés következtében az egyháznak részint kölcsönökből, részint adókból 1400, azaz egyezernégyszáz o. é. frtot tevő adóssága van.

Ezekben foglalhatom össze a t. kerecsényi ev. ref. egyház történetét, s ha még azt felemlítem, hogy ez egyházhhoz tartozott Mátyus, mint filia az 1766-ik évtől 1802. év ápr. 2-ig; valamint az 1870-ik évtől a mai napig; akkor a t. kerecsényi ev. ref. egyház életében lefolyt minden nevezetesebb mozzanatot előadtam.

Tisza-Kerecsény, 1895. december 27-én.

Szabó Pál s. k.,
lelkipásztor.

Balogh Károly,
gondnok.

Kiadta: *Szabó Imre*,
tanító,
egyh. t. gyűl. jegyzője.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Az új ezredév első perczei, az éjfélutáni órában ünnepélyes hangulatban köszöntöttek be Debreczen városában. A helybeli egyházhatóság intézkedése folytán az ó-év éjjeli 12-ik órájának elkongása után valamennyi tornyainkban ünnepélyes harangzugás hirdeté az újév kezdetét. A nagy templom előtt, a főtéren több ezer főre menő ünneplő közönség hullámozott, a városi dalegylet az iparosok dalegyletével együttesen rázendítette a mi nemzeti énekünket, a Hymnuszt, és a Szózatot, melyre az óriási közönség egy szívvvel és szájjal éltette lelkesedés közt a magyar hazát. Az újév első reggelén tartott egyházi beszédekben, szónokló lelkészeink szent lelkesedéssel használták fel az alkalmat, hogy a gyülekezetet a haza, s a mi ezzel nálunk protestánsoknál egyértelmű, az anyaszentegyház szeretetére buzdítsák, lelkesítsék. Ugy az éjjeli ünnepegről, mint főként az isteni tiszteletről benső meghatottság között oszlott haza a közönség tűzhelyéhez.

— Nem merő szokásból, nem külső formalitásból hanem az őszintén érzett tisztelet-, szeretet, s ragaszkodástól indítatva kereste fel főiskolánk tanárkara főpásztorunkat, főtiszteletű *Kiss Áron* püspök urat újévkor az ő lakásán; a mikor is a tanárkar érzelmeit *Sass Béla* akadémiai igazgató tolmácsolta a tőle már megszokott ékesenszólással. Szeretett püspökünk a meghatottság hangján viszonzta a jó kívánatokat, s biztosította a tanárkart, hogy főiskolánkban s az abban működő tanároknak ügyét, legszentebb érdekét, mindenkor szíven fogja viselni. Az újévi tisztelegéseket az akadémiai igazgató a dékánok kíséretében két kiválóan jeles egyházi férfunál, *gróf Degenfeld József* főispán, egyh.-megyei gondnok és *Simonffy Imre* kir. tanácsos polgármester és főiskolai helyi gondnok uraknál folytatta.

— **Görömbei Péter**, n.-kállói lelkész, lapunk munkatársa s nekünk szeretett jó barátunk, január hó 5-én ünnepli meg születése 50 ik, s n.-kállói lelképásztorkodásának 20-ik évfordulását. Egyházának s családjának örömnépén mi is őszinte lélekkel örvendezünk, s csatlakozunk mindazokhoz, kik ezzel az alkalommal a legjobbat kívánják a mi szeretve tisztelt barátunknak.

— A debreczeni kir. törvényszék fogházában elhelyezett foglyok lelki gondozásának kérdése sok vajudás után közelebről úgy intéztetett el, hogy az illetékes hatóság által Csiky Lajos theologiai akadémiai tanár bízott meg a gondozás teljesítésével. Csiky Lajos szeretett barátunk már egy ideig buzgalommal teljesítette volt a szerencsétlen rabok körül a lelképásztori teendőket, s bizton hisszük, hogy fáradhatatlan buzgóságával misszio-szerű munkát fog ezuttal is végezni.

— **Bölcsészeti fakultásunk**, illetve egyetemünk javára a közel mult év utolsó napjaiban az alapítványt tevők nagy számmal fizették be a már esedékes összegeket. Csak a nagyobb tételeket említve, a következő befizetések történtek: Hartstein Lipót 167 frt, Kaszanyitzky Endre 100 frt, Berger Henrik 100 frt, szentesi egyház 200 frt, Haranghy Sándor 100 frt, dr. Szentpály Béni 100 frt, Hajdúvármegye 4000 frt. Felette kívánatos, hogy az eddigi leikesedés ne csak ne lankadjon, de éppen új lánggal hevüljön az új évezred első évében. Kívánatos, hogy az egyes ajánlattevők a befizetés halogatásával ne hátráltassák a magasztos cél elérését, s a kik még mindeddig mit sem hoztak volna áldozatul a protestáns tanügy oltárára: hozzák meg azt a millennárius 1896-ik év folyamán, bőkezűen.

— A nőknek az egyetem bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti szakaira való bocsáttatása tárgyában a vallás- és közokt. miniszter leiratot intézett a budapesti és kolozsvári egyetem tanácsához. A szabályszerű előképzettséget igazoló nőknek felvételt kérő folyamodványait, az illetékes karok véleményes jelentésével együtt, minden egyes esetben végeldöntés végett a miniszterhez kell az egyetemi tanácsnak felterjesznie. A miniszter, jogosulatlan ambíciók visszaszorítása végett, az érettségi vizsgáknál megfelelő szigort kíván alkalmaztatni s e tekintetben semmiféle felmentést vagy kedvezményt nem engedélyez.

— A debreczeni ev. ref. egyházban, az 1895-dik évben születtek összesen 1800-an. Ebből. élve szül. törvényes fi 759, nő 717; élve született törvénytelen fi 104, nő 112. Halva született törvényes fi 54, nő 36; halva született törvénytelen fi 12, nő 6. Összesen, 1800. Meghaltak összesen 1584-en. Ebből: fi 826, nő 758. Összesen 1584. Házasságra lépett, tiszta pár 293, vegyes 71. Összesen 364. Egyházunkba áttért 32, kitért 20. A születés, a halálozást felül haladja 216 al.

— **Kimutatás a debreczeni ev. ref. egyház részére tett hagyományok és adományokról az 1895-ik év folyamában.** Az egyház ispotályi pénztára részére hagyományoztak: néhai Barna Bálintné Emódi Sára 25 frt, néhai Halász Péter és neje 30 frt, néhai Bör József 25 frt, néhai Kaszonyi Mihály 50 frt, néhai öz. Erdei Gáborné Sándor Katalin 20 frt. Adományoztak: Első magyar általános biztosító társulat 5 frt. Gyógyszerész urak 16 frt, Dankó Mihály temetkezési intézete 1 frt 50 kr, Gebauer Károly temetkezési intézete 2 frt, csizmadia társulat 5 frt, vőfély társulat 2 frt, timár társulat 4 frt, kerékgyártó társulat 1 frt, szijgyártó

társulat 1 frt, szappanos társulat 2 frt, gubás társulat 2 frt, molnár társulat 1 frt, fésűs társulat 1 frt, Alföldi Takarékpénztár 10 frt, István gőzmalom társulat 40 frt, Takarékpénztár 80 frt. Balogh Istvánné, Kádár Juliánna 100 frt, özv. Kovács Lajosné úrnő kiosztás végett a szegények között 25 frt, néhai Bikfalvi Mártonné örökösei a szegények részére 10 frt, néhai Koncz Lajosné örökösei 10 frt, néhai Könyves Tóth Mihály örökösei 5 frt 75 kr, néhai özv. Móré Jánosné a szegények számára 10 frt, kolompér áruló társulat 2 frt 14 kr, Barna kenyérsütő társulat 3 frt, perecsütő társulat 2 frt, Gáll József timár újévi ajándéka 2 frt, kovács társulat 1 frt, libakert társulat 1 frt, gyümölcsáruló ipar társulat 3 frt, kerégyártó társulat 1 frt, Az ingyeniskoláztatás részére adományozott a Debreczeni Első Takarékpénztár 50 frt. A tanuló árvák pénztára részére hagyományoztak, néhai Halász Péter és neje Kálmán Juliánna 30 frt, néhai Sik Lajosné által hagyományozott ingók elárverezéséből befolyt vételár 101 frt 52 kr, néhai Bör József 25 frt. Adományoztak; Debreczen szab. kir. város színházának műszaki személyzete által rendezett táncszívalom tiszta jövedelme a Debreczeni Hírlap szerkesztősége útján 16 frt 42 kr, Balog Istvánné Kádár Juliánna 100 frt, az egyház részére, néhai Kaszonyi Mihály adományozott 50 frt. Kossuth-utcai templom orgonája részére, özv. Móré Jánosné adományozott 5 frt, Tőkés Imre egyházi hivatalnok 1 frt. A kis templom belsejének kiköveztetési költségeinek fedezéséhez özv. Farkas Istvánné hozzájárult 20 frt adománnyal. Urasztalához adományoztak Simonffy Imre kir. tanácsos főgondnok bort és kenyeret, Kállai József bort és kenyeret, Kiss Albert bort, Sz. Nagy Károly bort, Lókodi Sándor bort K. Vértesi István bort, Csáki János bort, özv. Major Istvánné kenyeret. Az Ispotyáyi szegények temetkezési pénztára részére adományoztak, özv. Szilágyi Jánosné 10 frt, özv. Bikfalvi Mártonné 5 frt, Balog Istvánné Kádár Juliánna 50 frt, özv. Molnár Albertné 5 frt, özv. Kovács Lajosné úrnő 25 frt, özv. Veres Istvánné 5 frt. Fodor János 2 forint. Felső leánynevelő intézet részére. Nt. Kiss Albert, Nt. Könyvek Tóth Kálmán, Mélt. Széll Farkas, Ngys. Szunyogh Szabolcs urak, mint a debreczeni lelkészválasztás vezetésével megbízott egyház megyei kiküldöttek, a részökre járó napidijakat 10—10 frtot ösztöndíjjal ajándékozták 4 szegény sorsú vagy árva felső leányiskolai jó erkölcsű és előmenetelű növendék részére. Könyves Tóth Mihály alapra adományoztak, Komlósi család 10 frt, Könyves Tóth család 100 frt, Kardos László és neje 20 frt, Bay Ferencz 20 frt, Boros Sándor 5 frt, özv. Kain Albertné 10 frt. Végül itt kell megemlékeznünk egyházunk buzgó hívének: özv. Hegyi Mihályné szül. Józsa Eufrózina úrnőnek ama magasztos tettéről, mely szerint nemes szívéből indítatva díszes és vasrácsozattal körülvelt mintegy 2500 frt értékű emlékoszlopot állíttatott a gályarabságot szenvedett protestáns lelkészek emlékére, hogy hirdesse az igaz hitnek diadalát! Ezen emlékoszlop fentartására pedig Horváth János és neje Nagy Juliánna kegyes hívők 250 frtot adományoztak, mely szab. kir városnál, mint az emlékoszlop tulajdonosánál van letéve.

— **Felhívás.** Szomorú véget ért néhai barátunk *Ladányi Gyulának* sírját barátai sírkövel óhajtván megjelölni, még a temetés napján négy tagu bizottságot alakítottak volt *Orosz István* főiskolai tanár elnöklete alatt az ügy tovább vitelére. Ez a bizottság a sírkő előállítás költségeinek fedezésére az elhunyt barátai

s ismerősei között gyűjtést indított, mely már eddig jó reménnyel biztat. Kívánatosnak tartjuk, hogy az egyszerű sírkő létrehozásában lehetőleg minél több barát s ismerős vegyen részt. Annál fogva ezen az úton kérjük fel az elhunyt emléke iránt érdeklődőket, hogy szíves adományukat *Széll István* énekvezérhez szíveskedjenek márczius hó végéig eljuttatni. Az eredményről kellő idejében nyilvánosan be fogunk számolni. Debreczen, 1896. jan. 4-én. A bizottság.

A Tompa hátrahagyott papi dolgozatainak érdekében. Leverő hírt vettem Tompa reliquiáinak kiadójától, Ferenczi B. úrtól. A nagy író hátrahagyott egyházi művei nem jelenhetnek meg, mert a megrendelők száma a *százat* sem üti ki. Sok mindent hittem, sőt tapasztaltam is már a magyar prot. irodalmi viszonyokról; el is voltam reá készülve, hogy Tompa nevének varázsereje, szellemének kiválósága sem lesz képes ezeket indítani az előfizetésre, de hogy 100 mondd *egyszáz megrendelője se legyen*, arra még gondolni sem mertem. Ez már nem *közönyösség*, ez már *biún*. Hogy miért? — erre feleljen meg magának hazánk 8 millió magyarja, vagy ha felekezeti körre szorítjuk, negyedfélmillió protestánsa, vagy ha még ad infinitum visszük a korlátot, negyedfelezer prot. lelkésze és lelkésztanára. Ez utóbbiakhoz, ezek között is a tehetősebbekhez kiáltok én, egy síró felhő, akire Tompa hűnyó emlékezetének még egy pirosló fénye süt. Ne engedjék, hogy Tompa nagy szellemének alkotásai, pártolás hiányában, az enyészetnek adassanak át! Valamikor, nem is olyan régen, Tompa egyházi beszédeiből egy kiadás nem volt elegendő, másodikat is rendezni kellett. Ma ugyancsak öneki eddig még kiadatlan papi dolgozatai nem nyerik meg azt a morzsányi kegyet, hogy napvilágot lássanak. *Difficile est satiram non scribere.* De hát Tompának szól-e ez a közöny, vagy a magyar prot. irodalom képét mutatja? Bármint legyen, erre csak egy szó van a szótárban: *szégyen*. Én nem hiszem, nem hibetem, nem akarom hinni, hogy a magyar protestánsok végre magukba ne szálljanak, s minden jóravaló irodalmi vállalatot, mégha az nagyjaink emlékének, szellemének lealázásával jár is, veszendőbe menni hagyjanak! Debreczen, 1895. decz. 21. S. Szabó József.

— **Gyászír.** Részvétellel értesültünk, hogy *Gyurkó Dániel* h.-szentandrászi lelkész neje *Kérészy Zsuzsánna* múlt hó 24-én, 64 éves korában, hosszas szenvedés után elhunyt. A megboldogultban Kérészy István s.-pataki tanár nővérét, jogakadémiánk ifjú tanára dr. Kérészy Zoltán nagynénjét gyászolja. Legyen áldott emlékezte.

— **Előfizetéssel hátralékban levő olvasóinkat tisztelettel felkérjük, hogy a hátralékot szíveskedjenek mielőbb beküldeni a kiadóhivatalhoz.**

TARTALOM-JEGYZÉK: Boldog újesztendőt! B. L. — Liberalismus és antisemitismus. Joó István. — Tanügy: Tankönyvek bírálata és engedélyezése. Karai Sándor. — Közéletünk: Válasz Szabó János s.-lelkész úrnak. Szalay József. — Kovács Lajos tanítóképezdei igazgató 25 éves tanári jubileuma. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez. 3. A tiszta-kerecsenyi ev. ref. egyház. Szabó Imre. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.